

УДК 330.1:330.837

КУЛЬТУРА, ЦІННОСТІ ТА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК: АНАЛІЗ ДЕЯКИХ КОНЦЕПЦІЙ

В. М. Харечко

Українська академія друкарства,
вул. Під Голоском, 19, Львів, 79020, Україна

Здійснено огляд деяких концепцій (Л. Гаррісона, М. Грондони, М. Портера, Дж. Сакса) щодо впливу культури, цінностей на економічний розвиток. Виокремлено поняття «економічна культура» як комплекс цінностей, уявлень, переконань, звичок, стереотипів поведінки, які реалізуються в економічній сфері суспільства і пов'язані з економічною діяльністю. В економічній культурі виділено різні рівні, базові чинники, описано типологію цінностей.

З'ясовано, що цінності, звичаї, традиції є основою того цілого, навколо якого формуються інститути господарювання, діють опосередковано через структуру стимулів та проявляються в довготривалому періоді. Цінності формуються і трансформуються в історичному розвитку суспільства. Ці процеси пов'язані зі змінами в різних сферах людської діяльності та їх часові масштаби не збігаються з масштабами соціально-економічних, політичних та інших змін. У процесі соціально-економічної трансформації країни економічний розвиток охоплює криза. Її можна подолати створивши в країні умови, сприятливі до інвестицій, конкуренції та інновацій. Нація це зробить, якщо в її системі цінностей переважатимуть цінності, які сприятимуть такому клімату. Цього неможливо досягти насильним впровадженням, адміністративним тиском. Показано як можливий шлях — через взаємовплив культур, поступове, розумне запозичення, через розвиток громадянського суспільства, через усвідомлення активною меншістю суспільства необхідності змін у цьому напрямі й спонуканням власним прикладом реалізувати суспільства, владу змінюватися для розвитку у цьому напрямі.

Сформульовано ідею про те, що складно відділити поведінку, спричинену культурою, від поведінки, яку підсилює чи заохочує економічна система — існує взаємопереплетення культурних і економічних чинників. Дослідження джерел економічного зростання буде ґрунтовнішим, якщо ми введемо в модель і інші чинники — географію, політику, глобалістику.

Ключові слова: культура, цінності, економічна культура, економічний розвиток.

Постановка проблеми. Ще недавно більшість економістів, аналізуючи економічні явища і процеси, зокрема економічного розвитку, ігнорували чинник культури. Здебільшого це відбувалося тому, що були труднощі з визначенням самого поняття «культура», культурні чинники важко виокремити, вони діють

опосередковано і є чинниками довгострокової дії. Сьогодні чимало дослідників стверджують, що цінності, традиції і звички, властиві окремим етносам, конфесіям і групам населення, суттєво впливають на їх економічний добробут. Отже, огляд публікацій з цієї проблеми є безумовно актуальним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У статті здійснено огляд окремих праць Л. Гаррісона, М. Грондони, М. Портера, Дж. Сакса щодо впливу культури, цінностей на економічний розвиток.

Мета статті — систематизувати і зробити порівняльний аналіз окремих концепцій щодо впливу культури, цінностей на економічний розвиток.

Виклад основного матеріалу дослідження. У пошуках причин збільшення багатства одних країн і бідності інших, того, що дехто називає «великим розходженням», дослідники дедалі частіше звертаються до чинників, які мають нееконічну природу. Досить часто серед них виокремлюють культуру. Існує декілька сотень визначень поняття культури. Одним із найбільш поширених є розуміння культури як комплексу характерних матеріальних, духовних, інтелектуальних і емоційних рис суспільства, що містить не лише різноманітне мистецтво, а й спосіб життя, основні правила людського буття, системи *цінностей*, традицій і вірувань.

Власне і саму економіку (господарство) можна розглядати як культуру. Так, наприклад, Дільтей використовував поняття «культурна система». Він вирізняв культурні системи «вольової сфери» (такі, що постали на ґрунті дієвих виявів волі), серед них, зокрема «господарство». Отож господарство, економіка — це певна культурна система. Культурні чинники у такий спосіб постають не як зовнішні, а як внутрішні чинники економічного розвитку. Називати їх позаекономічними, як це роблять деякі дослідники, буде нелогічно.

Важливий внесок в наше розуміння суспільства як певного культурного феномену зробив Макс Вебер. Він називав соціальні науки, до яких відносив і економіку, науками про культуру. Явище культури не можна створити за допомогою системи законів і понять, його потрібно зіставляти з ідеями «цінності». Вебер вважає поняття культури — ціннісним поняттям. Реальність, яка існує, є для нас культурою тому, що ми співставляємо її з цінностями. Він наголошує, що культура охоплює тільки ті компоненти дійсності, які через зіставлення до цінностей стають значимими для нас. Такі думки Вебера є частиною його теорії про об'єктивність і розуміння в економіці.

Цінності — це загальнозначимі принципи, що визначають спрямованість людської діяльності, мотивацію людських вчинків. Філософські теорії цінностей пов'язують цінності з волею, почуттями, акцентують увагу на їх культурному підґрунті. За Кантом, цінності самі по собі не мають буття, в них є тільки значимість, вони суть вимоги, звернені до волі, цілі, поставлені перед нею. Ріккерт розглядає цінності як дещо безвідносне, в цьому сенсі трансцендентне як щодо будь-якого буття, так і стосовно пізнаючого суб'єкта. Крім цінностей, є ще норми, ці поняття не є тотожними, оскільки цінність чи значимість стає нормою тільки тоді, коли на них зважає інший суб'єкт. Цінності бувають предметні (як об'єкти ціннісних відносин) і суб'єктивні (установки, її оцінки, виражені в формі нормативних уявлень). Це

можна розглядати як два полюси ціннісного ставлення до світу. Цінності, звичаї, традиції є основою того цілого, навколо якого формуються, яким зумовлюються інститути господарювання. Вони діють не безпосередньо, а опосередковано через структуру стимулів і проявляються лише в довготривалому періоді.

Ціннісні системи формуються і трансформуються в історичному розвитку суспільства. Оскільки ці процеси пов'язані зі змінами у різних сферах людської діяльності їх часові масштаби не збігаються з масштабами соціально-економічних, політичних та інших змін. Коли країна переходить від однієї соціально-економічної системи до іншої, процес економічного розвитку охоплює криза. Її можна подолати створивши в країні умови, сприятливі до інвестицій, конкуренції та інновацій.

Макс Вебер справедливо вважається новатором у дослідженні взаємозв'язку культурних чинників і економіки. У праці «Протестантська етика і дух капіталізму» він своєрідно досліджує рушійні сили капіталізму, робить вдалу спробу проаналізувати зв'язок між релігійними цінностями і економічною організацією суспільства. Він справедливо наголошує, що питання про рушійні сили капіталізму — це насамперед не питання про джерела тих грошових ресурсів, які використовує капіталіст, а питання про *розвиток капіталістичного духу*. Там, де цей дух виникає і утверджує себе, він здобуває потрібні йому грошові ресурси, а не навпаки. У своїй праці мислитель обґрунтував той факт, що на успіх індивідів у підприємницькій діяльності значний вплив мають цінності, які вони поділяють. Якщо розуміти під поняттям «дух капіталізму» певний тип світогляду, для якого характерне ставлення до праці як до «покликання» та систематичне і раціональне прагнення до законного прибутку в межах своєї професії, то такий «дух» знайшов в капіталістичному підприємстві свою найбільш відповідну форму, а капіталістичне підприємство, зі свого боку, знайшло в ньому найбільшу духовну силу. Вебер виявив таку залежність, аналізуючи конфесійну приналежність німецьких підприємців. Реальне співвідношення між протестантами (насамперед кальвіністами) та вихідцями з католицького середовища, котрі досягли успіху було не на користь останніх. Така тенденція простежувалась не лише в Німеччині, а й в Англії, Шотландії, Голландії, США.

За Вебером, кальвіністське вчення вимагає наполегливої праці і не допускає життя, сповненого задоволень, спонукає, щоб отриманий дохід використовувався для розширення підприємства. Воно закликає сприймати процвітання бізнесу як зовнішню прикмету небесного покровительства і одночасно як релігійний обов'язок, який потрібно підтверджувати наполегливою працею і самодисципліною. Протестантський «світський аскетизм» став «економічною чеснотою», склалась трудова етика, яка разом із духом експансії і виникненням науки зумовила унікальний розвиток західного суспільства, зробивши його відмінним від іншого світу.

Праця Вебера написана на початку ХХ століття. Він дослідив зародження капіталізму у Західній Європі і причини його відсутності в інших частинах Європи. Джефрі Сакс вважає, що на початку ХХІ століття час оновити теорію Вебера, поставивши питання інакше: «Чому капіталізм нерівномірно поширився на інші частини світу?». Спираючись на ідеї Вебера, Сакс у своєму дослідженні

використовує принципи соціальної еволюції і аналізує три інші типи соціальної організації: колоніальне правління, соціалістичне суспільство та суспільства у «соціальному колапсі». У результаті аналізу вчений приходить до твердження про те, що більшою частиною світу Нової історії управляли некапіталістичні інститути, а процес соціальних реформ затримували у чотири способи: опір традиційних суспільств Старого світу (головним чином, великі імперії: Османська, Російська, Китайська), період колоніального домінування, прийняття соціалізму та соціальні колапси. Водночас до цих чинників долучається ще одне джерело поглиблення нерівності між багатими і бідними країнами — зростання ефекту масштабу. Отож є взаємопереплетення культурних і економічних чинників. Сакс справедливо констатує, що культурні тлумачення економічної ефективності можуть допомогти передусім аналізуючи спротив ринковим реформам.

Для сучасних дослідників питання полягає не в тому, чи культура відіграє роль в економічному розвитку і зростанні добробуту, а в тому, щоб з'ясувати як вона впливає (який механізм, інструменти впливу, якими аспектами культура впливає на економіку), на що впливає і яке місце займає серед чинників економічного розвитку. Серед сучасних дослідників впливу культури на економічний розвиток можна виокремити Л. Гаррісона, М. Грондону, М. Портера.

Лоуренс Гаррісон визначає культуру як *цінності* і установки країни, суспільства чи етнічної групи, а також *інститути*, які відображають і зміцнюють ці цінності та установки. Він говорить про *ті аспекти культури*, які впливають на політичну, економічну і соціальну поведінку груп і народів. У цьому напрямі логічно виокремлюється **економічна культура** — комплекс уявлень, переконань, звичок, стереотипів поведінки, які реалізуються в економічній сфері суспільства і пов'язані з економічною діяльністю. В економічній культурі вирізняють такі рівні, як знання про економічну систему і функції, рішення і дії, можливості та засоби впливу на прийняття рішень (*когнітивні орієнтації*); почуття щодо економічної системи, її структур, ролей, функцій; судження, думки й уявлення про економічну систему, її ролі, функції, які складаються з комбінації ціннісних стандартів і критеріїв, інформації та емоції (*ціннісні орієнтири*); найпоширеніші у суспільстві моделі економічної поведінки.

Як серед сукупності чинників виокремити вплив саме культурних? Це досить складно. Рух по шляху прогресу, на думку Гаррісона, забезпечують такі *чотири базових культурних фактори*: ступінь ототожнення з іншими членами суспільства — радіус довіри, або відчуття спільноти; жорсткість моральної системи; стиль і методи здійснення влади; ставлення до праці, новацій, заощаджень і прибутку. Правда, автор їх відносить до когнітивних орієнтацій, хоча, на наш погляд, окремі з них, зокрема перший чинник — ціннісний орієнтир. Всі вони формуються географічними і історичними умовами, а у випадку колоніальних і постколоніальних суспільств також створеною в умовах вікової залежності ідеєю про те, що прогрес можливий лише завдяки іншим. Такі суспільства зосереджені на теперішньому або минулому. Прогресивними є ті суспільства, для яких головне — це майбутнє. За Гаррісоном, аналіз цих чотирьох культурних чинників в економіках

країн дасть змогу побачити зв'язок між цінностями і прогресом в економіці. У своєму дослідженні «Хто процвітає?», на основі аналізу економічного розвитку десятка великих країн і регіонів світу, він дає таку відповідь: процвітають суспільства, які є прибічниками майбутнього, освіти, успіху і майстерності, прибічниками ідеалів свободи, спільноти і справедливості. Найбільший двигун прогресу — творча здатність людини. Найбільш швидко розвивається суспільство, яке найуспішніше допомагає своїм людям в реалізації творчого потенціалу.

Культура — чинник довготривалої дії. Корисні «чисто економічні» міркування Гаррісона про так званий пороговий рівень заощаджень, який робить можливим економічне зростання (10 % чистих валових заощаджень від національного в рік); про рівномірний розподіл національного доходу (приклад Тайваню як рівномірного розподілу доходу, де на верхні 20 % населення — припадає 38 %, а на нижні 20 % населення — 8% доходу. За цим показником Тайвань наблизився до Японії) [5].

Мар'яно Грондона досліджує як культура впливає на економіку через цінності, структуру стимулів. Він вирізняє дві категорії цінностей, якими керуються люди у своїй діяльності: внутрішні та інструментальні. Внутрішні цінності не залежать від користі чи вартості, навпаки, можуть вимагати жертв від людини. Інструментальні цінності — це ті цінності, які ми підтримуємо, тому що вони є корисними безпосередньо для нас. Наприклад, нехай країна прагне досягнути економічного розвитку завдяки підвищенню продуктивності праці, зростання інвестицій. Такі прагнення відповідатимуть інструментальним цінностям, які мають економічну природу, наприклад, збільшення багатства. Проте як тільки певний рівень багатства буде досягнуто, зусилля нації слабшатимуть. Неперервність економічного розвитку виникає у випадку, коли люди продовжують продуктивно працювати, конкурувати, інвестувати, здійснювати інновації тоді, коли їм більше не потрібно цього робити, щоб бути багатими. Цього можна досягнути, коли люди будуть керуватися цінностями, які стимулюють добробут і не зникають, коли цього добробуту досягнуто. Інструментальні цінності цього не забезпечать, тому що вони є тимчасовими і вичерпними. Стимулювати неперервний економічний розвиток можуть тільки внутрішні цінності (безпека, досконалість, престиж, могутність та ін.), які є невичерпними. Оскільки ці цінності є неекономічними, то потрібно зробити так, щоб вони не були антиекономічними. Внутрішні цінності мають бути неекономічними і водночас проекономічними. Економічний розвиток є настільки важливим для суспільства, що його не варто довіряти лише економічним цінностям.

Грондона створив культурну типологію цінностей, в якій є два ідеальні типи систем цінностей, що протидіють одна одній: одна — сприяє економічному розвитку, інша — йому суперечить. Реальні системи цінностей є змішаними, мінливими неоднорідними. Рухаючись в бік першої, вони поліпшують шанси країни на економічний розвиток. Рух в бік другої — зменшує такі шанси. Ця типологія культур ідентифікує приблизно двадцять культурних та ідеологічних чинників, які порізно діють в суспільствах, що тяжіють до прогресу і в суспільствах, що йому чинять спротив. На думку автора, вибираючи ту чи іншу систему, люди фактично віддають перевагу тій чи іншій економічній системі.

Майкл Портер у межах культури виділяє окрему ділянку економічної культури і досліджує її роль в зростанні добробуту. В його розумінні економічна культура — це вірування, настанови і цінності, що стосуються економічної активності окремих людей, організацій та інших інститутів.

Добробут нації і стандарти життя визначаються не стільки наявністю чи доступом до ресурсів, а насамперед продуктивністю, з якою використовуються людські, фінансові та природні ресурси. Йдеться про так звану парадигму продуктивності як основи добробуту. Вчений аналізує мікроекономічні підвалини добробуту, серед яких вирізняє поліпшення конкурентноспроможності. Центральним є питання як створити умови для швидкого і стійкого підвищення продуктивності праці. Необхідно виявити ті *установки, цінності, переконання*, які підтримують економічний розвиток, добробут і процвітання нації. Визначальними тут є *домінуючі цінності* про основу добробуту.

Ключовою ідеєю, що підтримує успішний економічний розвиток є усвідомлення і реалізація того факту, що добробут залежить від продуктивності, а не від контролю над ресурсами, розмірів урядових привілеїв чи військової сили. Без такого усвідомлення прагнення привілеїв, контролю над ресурсами і монополії — метастази, які охоплюють країну. Іншою важливою цінністю, що сприяє росту добробуту є ідея про те, що потенціал багатства безмежний, оскільки він визначається не стільки наявними ресурсами, скільки новими ідеями і творчими прозріннями. Якщо така цінність починає панувати в суспільстві, то це підтримує рух, спрямований на підвищення продуктивності на всіх рівнях суспільства, і у такий спосіб ефективніше використовуються ресурси і збільшується суспільний продукт. Навпаки, ідея, що багатство є фіксованим і не пов'язане із зусиллями, призводить до того, що різні групи головні зусилля спрямовують на боротьбу за розподіл цього суспільного продукту. Такі дії зведуть продуктивність нанівець.

Відповідно до такого підходу сприятливими настановами і переконаннями є позитивна оцінка інновацій, конкуренції, відповідальності, інвестицій у нові технології і можливості, зв'язку зарплати і продуктивності праці, освіти і професійної підготовки та ін. Іншими є непродуктивні настанови і цінності — позитивне ставлення до монополії, винагорода залежить від сили, сувора ієрархія («вертикаль» влади) необхідна для контролю, родинні стосунки мають визначати партнерство. Портер робить висновок, що видозміна економічної культури є одним із потужних викликів, що може посилювати конкурентоздатність національної економіки.

Чому нації мають непродуктивні економічні культури? Чому окремі люди і компанії свідомо протидіють власному економічному інтересу? Шукати відповідь на такі питання можна в руслі того, що на економічну культуру нації істотно впливає панівна ідея чи модель економіки. В Радянській Україні панувала ідея державної планової економіки, яка суперечила інноваціям і зростанню продуктивності праці. Ця ідея глибоко засіла в суспільстві завдяки системі освіти, комуністичному вихованню та іншим чинникам, яких не злічити. У перші десятиліття незалежної України в нашу економічну культуру була зроблена спроба внести чи то через невігластво, чи то помилково теорію вільної ринкової економіки. Запанувала ідея,

що особистий економічний інтерес, який тлумачився як отримання максимального прибутку (простіше — збагачення), максимальне усунення держави з економіки через тотальне дерегулювання і приватизацію державних підприємств забезпечить відновлення економічного розвитку і зростання добробуту. У результаті сформувалась олігархічна економіка, гігантський розрив в доходах між декількома відсотками багатіїв і рештою суспільства.

Спосіб поведінки людей у суспільстві має багато спільного з сигналами та стимулами, створеними в економічній системі, в якій вони живуть. Відсутність винагороди за тяжку працю і кар'єрного росту, навіть якщо людина тяжко працює не спонукає багатьох працівників в нашій країні до продуктивної праці.

Аналогічно впливає на економічну поведінку відсутність довготермінової перспективи. Часта зміна влади (за часи незалежності змінилось більше десятка урядів), відсутність довготермінової стратегії створюють середовище, в якому державна політика є нестабільною та непередбачуваною. Це призводить до того, що підприємства поводяться опортуністично і не планують на довготермінову перспективу.

У боротьбі між «продуктивними» і «непродуктивними» аспектами культури значну роль мають цінності та настанови лідерів влади і бізнесу. Сильний уряд і парламент міг би впровадити продуктивну економічну культуру, принаймні на деякий час, проте необхідне її сприйняття бізнесом, інакше економічний розвиток буде повільним і можливий відкат. Це так званий шлях зверху. Сьогодні в Україні, на жаль, немає такого президента, а в уряді і парламенті є незначна кількість людей, які сповідують продуктивні або проекономічні цінності. Ймовірнішим для нас є шлях знизу. Через розвиток громадянського суспільства — громадські організації, рух волонтерів, громадське телебачення і радіо, допомогу міжнародної спільноти — впливати на владу, змінювати її для руху в цьому напрямі.

Портер вважає, що є підстави говорити про глобальну єдність щодо культури продуктивності. Донедавна існування економічних непродуктивних культур підтримувалося обмеженими знаннями та обмеженою спроможністю небагатих країн до змін. Сьогодні економічний контекст змінився. Відбуваються швидкі технологічні зміни і глобалізація, стираються відмінності в поглядах щодо основ економічного добробуту та вибором відповідної економічної політики. Знання про елементи продуктивної економічної культури значно поширилися. Думки про те, що необхідно зробити для процвітання, дедалі частіше починають збігатися. Економіка і політика різних країн дедалі більше оцінюється і порівнюється між собою. Фінансові ринки «карають» країни за відсутність конкурентної економічної політики, іноземні інвестиції вичерпуються, якщо країна не забезпечує здорового бізнес-клімату, працівники втрачають роботу, якщо в них немає належної трудової етики. Політичні лідери поступово змушені ставати відповідальнішими не тільки перед власними громадянами, скільки перед міжнародними економічними колами. Все це спонукає, з різною мірою успіху, багато країн запровадити продуктивну економічну культуру. На думку Портера, питання полягає у такому: чи країна добровільно набуде продуктивної економічної культури через зміну старих вірувань,

настанов і цінностей, які перешкоджають процвітанню, чи таку зміну буде запроваджено примусово. Питання не стільки в тому, чи зміниться економічна культура країни, скільки в тому коли і як швидко вона зміниться.

Узагальнюючи, Портер пише про те, що сучасна економіка здійснює великий тиск на суспільства щодо прийняття цінностей і настанов, які відповідають продуктивній парадигмі. Водночас конвергенція економічних ідей та тиск глобального ринку зменшили кількість культурних змінних, які впливають на економічний шлях, обраний суспільством. Вчений спостерігає появу ядра міжнародної економічної культури, яка шириться через традиційні економічні кордони і яку дедалі частіше сприймають, і обережно прогнозує поступове зникнення непродуктивних аспектів культури під тиском глобальної економіки. Водночас Портер впевнений, що глобалізація не знищить культурні відмінності й культура не стане уніфікованою. Унікальні аспекти культури суспільств, які спричиняють появу незвичних потреб, вмінь і цінностей не зникнуть, а стануть характерними аспектами економічної культури. Вони можуть стати визначальними джерелами конкурентної переваги, яку буде складно відтворити.

Висновки. Аналіз окремих концепцій щодо впливу культурних чинників на економічний розвиток дає підстави виокремити таке:

1. Культура виступає як система цінностей, установок і інститутів, що впливають на всі аспекти особистої та колективної поведінки. У такому напрямі логічно виокремлюється в культурі *економічна культура* — комплекс уявлень, переконань, звичок, стереотипів поведінки, які реалізуються в економічній сфері суспільства і пов'язані з економічною діяльністю. В економічній культурі вирізняють різні рівні, базові фактори, типологію цінностей та ін.

2. Необхідно виявити ті *установки, цінності, переконання*, які підтримують економічний розвиток, добробут і процвітання нації. Визначальними тут є *домінуючі цінності* про основу добробуту. Процвітають суспільства, які є прибічниками майбутнього, освіти, успіху і майстерності, прибічниками ідеалів свободи, спільноти і справедливості. Найбільший двигун прогресу — творча здатність людини. Найшвидше розвивається суспільство, яке найуспішніше допомагає своїм людям в реалізації творчого потенціалу.

3. Вибір системи цінностей потребує змін у свідомості людей. Його неможливо досягти насильним впровадженням, адміністративним тиском. Як можливий шлях — через взаємовплив культур, поступове, розумне запозичення, через розвиток громадянського суспільства, через усвідомлення активною меншістю суспільства необхідності змін у цьому напрямі та спонуканням власним прикладом решти суспільства, тиском на владу, змінювати їх для руху у цьому напрямі.

4. Складно відокремити поведінку, сприченену культурою, від поведінки, яку підсилює чи заохочує економічна система. Існує взаємопереплетення культурних і економічних чинників. Культурні тлумачення економічної ефективності можуть допомогти передусім аналізуючи спротив ринковим реформам. Дослідження джерел економічного зростання буде ґрунтовнішим, якщо ми введемо в модель і інші чинники — географію, політику.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вебер М. Объективность социально-научного и социально-политического знания. Ан-тология философии / под. ред. Д. Хаусмана; пер. с англ. Москва : Изд. Института Гай-дара, 2012. С. 77–92.
2. Грондона М. Культурна типологія економічного розвитку. Незалежний культурологічний часопис «І». 2008. № 53. С. 62–71.
3. Портер М. Настанови, цінності, вірування і мікроекономіка. Незалежний культуроло-гічний часопис «І». 2008. № 53. С. 35–46.
4. Сакс Д. Про нову соціологію економічного розвитку. Незалежний культурологічний часопис «І». 2008. № 53. С. 48–60.
5. Харрисон Л. Кто процветает? Как культурные ценности способствуют успеху в эко-номике и политике. Москва : Новое издательство, 2008. 300 с.

REFERENCES

1. Veber, M. (2012). Obektivnost sotcialno-nauchnogo i sotcialno-politicheskogo znaniia. An- tologiia filosofii. Moskva : Izd. Instituta Gaidara, 77–92 (in Russian).
2. Hronadona, M. (2008). Kulturna typolohiia ekonomichnoho rozvytku: Nezaleznhnyi kultoro- lohichnyi chasopys «I», 53, 62–71 (in Ukrainian).
3. Porter, M. (2008). Nastanovy, tsinnosti, viruvannia i mikroekonomika: Nezaleznhnyi kultoro- lohichnyi chasopys «I», 53, 35–46 (in Ukrainian).
4. Saks, D. (2008). Pro novu sotsiolohiiu ekonomichnoho rozvytku: Nezaleznhnyi kultoro- lohichnyi chasopys «I». 53, 48–60 (in Ukrainian).
5. Kharrison, L. (2008). Kto protcvetaet? Kak kulturnye tcennosti sposobstvuiut uspekhu v eko- nomike i politike. Moskva : Novoe izdatelstvo (in Russian).

doi: 10.32403/1998-6912-2018-1-56-144-153

**CULTURE, VALUES AND ECONOMIC DEVELOPMENT:
ANALYSIS OF SOME CONCEPTS**

V. M. Kharechko

*Ukrainian Academy of Printing,
19, Pid Holoskom St., Lviv, 79020, Ukraine
kharechko.v@gmail.com*

The article gives an overview of some concepts (L. Harrison, M. Grondooni, M.Porter, J.Sax) concerning the influence of culture, values on economic development. The concept of “economic culture” as a set of values, representations, beliefs, habits, stereotypes of behaviour, which are realized in the economic sphere of the society and related to the economic activity has been singled out. Different levels, basic factors, and the typology of values have been described in the economic culture.

It has been revealed that values, customs, traditions are the basis of the whole, around which the institutes of management are formed, act indirectly through the structure of incentives and manifest themselves in the long-term period. Values are

formed and transformed in the historical development of the society. These processes are associated with changes in various spheres of human activity and their time scales do not coincide with the scale of socio-economic, political and other changes. In the process of socio-economic transformation of the country, the crisis covers the economic development. It can be overcome by creating the climate favourable to investment, competition and innovation in the country. A nation will do this if its value system is dominated by values that contribute to such a climate. This can not be achieved by inclining, administrative pressure. It is shown as a possible way — through the mutual influence of cultures, gradual, reasonable borrowing, through the development of civil society, through awareness of the active minority of the society of the need for changes in this direction and the inducement by their own example of the rest of society, the authorities can change them to move in this direction.

The idea has been formulated that it is difficult to separate the behaviour induced by culture from the behaviour, which is strengthened or encouraged by the economic system — there is an interplay between cultural and economic factors. The study of the sources of economic growth will be more thorough if we introduce other factors into the model — geography, politics, globalization.

Keywords: *culture, values, economic culture, economic development.*

Стаття надійшла до редакції 25.04.2018.

Received 25.04.2018.